

20356

НАРОДНА БІБЛІОТЕКА.

Рік I.

1. січня 1911 р.

Ч. 1—2.

Богдан Лепкий

Кидаю слова.

Нариси —
й оповідання.

Чернівці.

З друкарні тов. „Руска Рада“,
під zarядом Івана Захарка.

Гар. Видав. Ч.

„Народна Бібліотека“

виходить книжочками в обемі двох аркушів друку (32 сторін) два рази на місяць кожного 1 і 15 дня. Кожда така книжечка становить для себе цілість.

В „Народній Бібліотеці“ будуть містити ся найкрасші оповідання та поезії і найцікавійші наукові розвідки, та хосенні поучаючі писання.

Книжечки „Народної Бібліотеки“ будуть переважно з образками.

Річна передплата виносить лиш 4 кор.; піврічно 2 кор. Передплата річна до Німеччини виносить 5 корон, до Росії 3 рублі, до Америки 1 $\frac{1}{2}$ доляра. Поодинокє число „Народної Бібліотеки“ коштує з пересилкою **25 сотиків**.

На оказ висилаєть ся отсе подвійне число лиш за надісланем марки листової за 50 сотиків. Коли-ж відтак заперенумеруєть ся, то се вчисляєть ся до передплати.

На кредит не висилаєть ся.

„Народна Бібліотека“ повинна знаходити ся в кождїй читальні і в кождїй руській хатї.

Чим більше буде передплатників, тим красшою і цікавішою буде „Народна Бібліотека“.

Передплату просимо слати на адресу: **„Народна Бібліотека“, Чернівці, ул. Панська ч. 33.** (Буковина).

Слїдуюче число „Народної Бібліотеки“ вийде в другій половині січня н. ст. 1911 р. і буде зараз розіслане передплатникам.

Від Редакції „Народної Бібліотеки“: На перше число „Народної Бібліотеки“ готовили ми оповіданє М. Гоголя п. з.: „В різдвяну ніч“. Воно мало бути з образками. На жаль, майже в останній хвили мусїли ми від виданя сего оповіданя відступити, бо виходить воно в збірнім виданню творів Гоголя, в иньшїм видавництві. Через те, не мали ми спромоги постарати ся о образки до отсеї збірки оповідань. За те слїдуюче число „Народної Бібліотеки“ буде вже окрашене кавими тай гарними образками. Взагалї ми будемо старатися, щоб кождє число „Народної Бібліотеки“ було...

20356

Рік I.

1. січня 1911.

Число 1—2.

Народна Бібліотека.

Одвічальний редактор: Андрій Веретельник.

13.160.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Богдан Лепкий

Кидаю слова...

(Нариси й оповідання.)

ЧЕРНІВЦІ.

Видає Видавничий Відділ Союзу руских хліборобских свілок
на Буковині „Селяньска Каса“.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

3445

З друкарні „Рускої Ради“ в Чернівцях, під зар. І. Захарка.

Кидаю слова.

Відбив ся я від вас і ви мене забули.
А жите наложило ярмо на карк і казало
орати.

Орю.

Кладуть ся скиби чорні та глибок , довгі
предовгі. А під тими скибами мої сили, моя
молодість, моє всьо.

Так день за днем.

І тільки в тиху ніч, як місто вже і як
клопоти задрімають, відчиняю вікно та ди-
влю ся на схід.

Дивлю ся і слухаю.

Та око моє паде в пільму просторів,
а думка кане в сутолоку подій.

Так минають години, поки око не пічне
в пільмі читати, а думка до заколоту не
звикне.

Тоді чую якийсь гамір великий, шум
і рев, як би повинь ішла.

Бийте в дзвін, бийте в дзвін на тривогу,
щоб збудив ся малий і великий, щоб до

праці зібрався усякий, на ратунок, щоб не було пізно, — бийте в дзвін, бийте в дзвін, на тривогу!

Гать будуйте кріпку і високу, щоб нас море грізне не заляло, щоби ми у багні не застрягли, та щоб внуки дідів не прокляли, що не вміли краю боронити, — гать будуйте кріпку і високу!...

Чую гамір, шум і рев скажений.

І я на тую гать кидаю свою пайку, дрібні слова.

„Буває слово від діла важкійше, буває діло доброго слова не варте“.

Кидаю пайку на гать, най кріпить ся, най росте високо.

А кидаючи, не знаю, де впадуть і де ляжуть ті слова, що кину.

Чи як камінь на споді, в основі, як те вапно, що споює каміне, або земля, що греблю накриває?

Хоть не знаю — кидаю з далека.

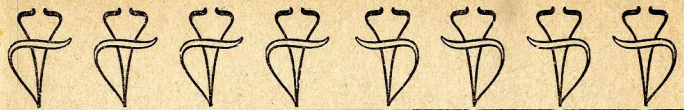
Бо може від тих слів, як від каміня, відібеться яка ворожа філя і покотиться назад у море з шумом?...

Може, як вапно мур скріпляє, так вони скріпляти муть каміне, що лежить в основах, аж на споді... А може на них, як на землі, верх греблі, виросте трава, зацвітуть квіти

і вкорінить ся тіниста липа, або висока, ви-
стрілить тополя... І може колись, у тіни тої
липи, грати муть ся безтурботні діти, як ті
легкі хмари на блакиті. Або колись, (коли,
хто може знати?), на тополю гляне хлопець
умний, або дівчина вродлива коло його,
і гадки їх полинуть високо, наче віти стрункої
тополі... А з далека шуміти ме море, в бе-
реги скалисті вперте, переможене, прибор-
кане, безпечне.

Гать будуйте кріпку і високу!

Дочекав ся.

Сонце заглянуло до вікон, як Микола Миколишин збудив ся. Хотів зривати ся та бічи на подвірє, бо заспав, але пригадав собі, що він від кількох неділь хорий, що Бог сьвятий знає, як з ним буде і що господарством не має чого журити ся.

Най ним журять ся діти.

Зітхнув і спустив повіки.

Опали тяжкі та неподвижні, як віконниці під вечір.

— Втомили ся, хочуть відпочинку. Заждіть, будемо спочивати, аж нам навкучить ся.

Нараз добуваючи з грудий якогось молодецького голосу, крикнув на цілу хату: — Маріє! — і до сьвітлиці вбігла його невістка, жінка найстаршого сина.

— Чого вам тату? — спитала трівожно, протираючи невиспані очі.

— Вийми нову одіж з скрині, а Петрови скажи, най ладить зелізний віз. А йно

най вистелить високо, на самій середині, щоб не трясло.

Марія подивила ся на тестя, як би хотіла спитати ся, нащо такому хорому воза, але питати ся не сьміла, бо від хвилі, як переступила поріг Миколишина, привикла до того, що батька слухають всі, без розбору.

Не гаючись, добула зі скрині що найтоньшу сорочку, зняла з жердки новий кожух, вибрала гарний пояс та побігла до мужа, що порав ся коло коний в стайни.

— Петре, тато казали ладити віз на зелізних осях та вистелити високо, щоб не трясло. Нє знати, чуєш, на що їм нині воза?

— Лиши ся коло коний, нїм зерно з'їдять, а я піду спитати.

Як увійшов до сьвітлиці, батько вже сидів постогнуючи на постели та заціпав чисту сорочку.

— Поможі мені, сину, застїжку застягнути, бо мене вже руки не слухають.

Син поміг батькови прибрати ся і подав води.

— Татуньо казали ладити віз?

— Казав.

— Куди поїдемо?

— На вибори.

— А як же вам, такому хорому, телепати ся тільки сьвіту?

— Як?... Так як видиш. Щоби-м мав на рачки лїзти, щоб ви мене на веретї несли, а я голосувати мушу. Я на ті вибори трицять лїт чекав — розумієш?

Говорив тяжко і за кожним словом клекотїло йому у грудех, як під землею.

— Я рад, що діждав тої хвилі, а він мене питає, як ви татуньо поїдете? — Ладь віз, не говори багато. А поклич Дмитра та Семена, бо й вони тепер мають голос; поїдемо разом. І не гай ся мені, бо на девяту заповіли початок, а Миколишин все ішов перший, де о народну справу ходило. Який був з ранку, такий най лишить ся і до останка. Йди!

* *

Не минуло й пів години, як заскрипіла висока брама, загавкали пси, немов допрошуючись, щоб і їх з собою забрати, заторохтіли колеса і від Миколишиних, на невеличкім містку, виїхав у вулицю новий, на залізних осях віз, з високим полукішком і з мережаною криживницею.

По середині, на добре вистеленім сидженю, прикритім килимком, що його виткала невістка, сидів Микола Миколишин в новім білім кожусі, в високій смушевій

шапці, більше на спомин колишнього Миколи, як на живого чоловіка подібний.

Коло нього сидів найстарший син Петро і піддержував батька, як сильний дубовий стовп піддержує спорохнявілу будівлю. Двох молодших їхало на переді. Кіньми поганяв найстарший внук, десятилітний хлопчина, що за жадні гроші не був би лишив ся дома, не видівши перший раз у життю виборів.

Їхали з вільна, щоб не трясло хорого батька. По дорозі стрічали людей, що йшли в тім самім напрямі, сьвяточно прибрані, як на який відпуст. Здоровили одні других, а молодші господарі з пошаною знімали шапку перед Миколишином, котрому завдячували немало.

Довгі літа воював зі старими порядками в селі та в повіті, з війтом, марнотравником громадского гроша, з радою, що йшла за війтом, як теля за мотузком і з всіми темними силами, що хотіли нарід здержати в поступі та просьвіті. Натерпів ся за те не мало, але не вгнув ся і не поступив ся анї на крок. Стояв, як той самотний дуб на пустій збочи, котру дощі і зливи в парови риють, марнуючи природжену силу землі. Та хоть громи довкола бють, хоть буря скаженіє, аж по літах

в тіни його галузя підростуть нові дубки, аж заліситься, зазеленієть ся збіч, даючи захист і цвітам і птицям, а людям віщуючи хосен.

Так виросло на очах Миколи Миколишина молоде покоління, перестроюючи до непізнання, колись темне і бідне, тепер освічене та засібне село.

Остатня його праця — то віче за новим правом виборчим. Хоть старий та немічний, об'їхав усі села довкола та зібрав на схід десять тисяч людей, десять тисяч свідомих голов, що домагали ся широкого горожанського права. За те до села прислали військо. Дві неділі вганяли ся по спокійних вулицях румунські драгуни, страхаючи дітий, а ще гірше жінок, що небезпечні були перебічи з подвіря на подвіре.

Дві неділі серед нічної тишини лунали над спокійним селом військові сурми, як над воєнним табором, а кілька проклонів упало, а кілька всякого иньшого гріха!

Забрали військо і село вернуло до давного життя. Прийшла весна, зазеленіли поля, забіліли сади, зацвили нові надії. І от тепер він їде голосувати першим загальним, безпосередним, тайним, хоть не рівним іще голосованєм — їде з радістю, що й він приложив до нього трохи своєї руки...

Сонце підбираєть ся в гору і не пече, а з легка пригріває. Вправді хмари раз у раз набігають на нього, щоб закрити його ясне проміння, але вітер, що віє від сходу, розганяє їх на всі сторони сьвіта, він вимете небо як газдиня сьвітлицю на сьвято.

— Буде погода, діти, — каже старий. — Буде весна.

— Дав би Бог, — відповідають сини, — люди ще робіт не покінчили.

— Зіпріть ся, тату, на мене — просить найстарший син — бо вам їхати тяжко.

— Не бій ся, доїду, ще й назад верну — відповідає батько, хоть чує, що син добре каже. Вже в нїм сили нема, тільки якась кріпка постанова їхати і доїхати.

Їдуть полями, засіяними озимим збіжем та зеленою яриною. Вузкі мужицькі ниви вилискують ся до сонця, як полотна, що їх газдині білять. Між ними цвіти цікаво визирають, над ними літають птахи, на межи дримає старий хрест.

— Під тим хрестом двірські гайдуки убили мого батька, а вашого діда — каже старий знімаючи шапку. — Вас, діти, хіба власні хиби та власні гріхи бити муть. Не забувайте того, що вам кажу. А там, трохи дальше, під межою привела мене мати на

світ і в подолку до дому принесла... Тверді були часи, бодай ніколи не вертали.

Говорив би був не одно, але не міг. За кожним словом чув у грудях біль, як би ті слова були зі стали. Замок і тільки очами водив доокола. Хотів тих піль, тих нив, тих лісів набрати як найбільше в свої очи. Щоб з ними йти там, де їх може не буде.... З ниви на ниву літали його полинялі зїниці, як би прощали ся з кожною скибою, з кожною грудкою землі... Далеко перед ними під лісом ніби табор. То виборці з далекого села, що на досвітках вийшли, щоб голосованя не спізнити, під лісом спочивають. Порівнали ся, поздоровкали, їдуть рядом. Хоть втомлені, хоть знають, що втратили робочу днину, їдуть радо з піднесеним чолом. Молодші затягають пісню. Деякі жартують. І старшому Миколі Миколишинови робить ся жаль, що він не може злізти поміж них і йти рядом — йти цілі літа, до красшої, ліпшої долі.

* *

Перед урядом громадським, де мало відбути ся голосованє, стояли жандарі. Але нарід, так як би їх не видів і тільки діти з цікавості приглядали ся з поза воріт до нових шеломів та ясної збруї.

Віз задержав ся на улиці і сини взяли ся зсаджувати батька на землю.

— Лишіть, я сам — говорив Миколишин, соромлячись перед чужими людьми своєї немочи, але инакше не міг. Спер ся на молоді здорові плечі синів і ті більше несли його, як провадили до уряду.

— Розступіть ся люди! — загуло в громаді. — Видите, хорого ведуть. Хорий чоловік приїхав, щоби голос віддати.

— Ви, Миколо, безпечно могли в дома сидіти. Нас тут, дивіть, якого народа зійшло ся. Буде голосів досить.

— Досить, чи не досить, того ніхто не може знати, а мені в гробі спокою не було би, як би я не зробив того, що до мене належить — відповів Миколишин, переступаючи поріг.

* *

— А тепер ^{*}спішіть ^{*}ся — говорив сїдаючи назад на віз — спішіть ся, щоб живого до дому привезли.

Внук затяв коні і віз покотив ся з горбка. Коли переїздили коло свого поля, Миколишин підніс тяжкі повіки і витягнув руки, як би їм посилав своє благословенне.

Донька й мати.

Була неділя. Сонце стояло саме над середушою церковною банею. За хвилю мали дзвонити на вечірню.

В Стельмаховій хаті тихо і пусто, як вимів. Він пішов в село з господарями радити раду, вона дрімає під грушкою в садку, сини в читальні і тільки дочка одначка сидить біля віконця в сьвітлиці і читає книжку. В будний день годі дібрати ся часу; все якась робота і тільки її читання, що в неділю. А вона читати страх любить! Ще як до школи ходила, то всі книжки у професорки попрочитувала, а тепер позичає собі в читальні.

Читає саме тепер історію козаччини і мусить її нині дочитати, бо такий у них звичай, що книжки не вільно довше як тиждень тримати. Не стало би для всіх. Цікава книжка. Так ясно і красно описує, де тії козаки були і хто вони таке і що вони доброго робили. Всьо там є, як намальоване.

Жваві хлопці. Лицарський народ. Нераз сypивала про них Оленка у піснях та не знала, що то таке „козак“, а тепер знає і другим розкаже. Дійшла власне до того місця, де розказуєть ся, як то славний полковник Богун ратував козацьку честь на кєрвавих полях Берестечка — аж нараз заскрипіли двері і увійшла Оленчина мати.

— А тобі-ж, дівко, не сором! Десь другі дівчата ходять собі по улиці та людям показують ся, а ти як той старий дяк над книжкою сліпаєш. Тільки окуляри собі наложити тай хоть в коноплі замість страху поставити. Та де хто видів, щоби дівка з книжками собі заходила! Дівочке діло: кужіль, скопєць, ігла а не письмо. Як ти, небоже, не покинеш своєї дурної натури, то побачиш, що дочитаєш ся до сивої коси. Кому нині такої мудрагельки треба? Нині часи тяжкі. Нині роби, тай роби, тай іще роби. Я тобі кажу, покинь тії книжки, бо вони до доброго не ведуть.

— А до чогож? До злого? Ні, мамусю. Не гнівайте ся, але я мушу читати, я без науки, як без сьвітла жити не годна.

— Що то значить не годна? О! Не годна, не годна! Мусиш і вже! Чекай но, небого, як чоловіка дістанеш, як прийдуть діти — відвикнеш, відвикнеш на дух.

— А хіба я мушу відвикати? Хіба я мушу віддавати ся за такого, що ненавидить освіту? Нині вже парібки не такі темні, як давнійше, нині....

— То твій батько був темний? Ах, я тобі!...

— Та чого ви, мамуню, сердите ся? Хіба я не говорю правди? Нині цілий сьвіт мудрійший.

— А — певно, що мудрійший! Досить на тебе глянути, яка мудра. До мамі губу розтвиряє, як ворота. Мудра!

— Я губи не розтвиряю, але говорю, що думаю. Хто побачив сьвітло, той в темниці не хоче сидіти. Нам покажуть крихту того сьвітла в школі, тай ми до нього рвемо ся, як до сонця. Колись наші жінки крили ся перед Татарами по лісах, по дебрах, або ішли в неволю на Крим за рабині та невольниці, колись вони очі свої видивлювали за батьками і братами, що раз-враз воювали, колись вони на ланах паньщину робили та сьвіта божого не знали. Нині не те. Нині такі часи настали...

— Ото — розсьпівала ся, як лірник на відпусті! — перервала мати.

— Нині такі часи настали — говорила, розпалюючи ся донька — що жінки разом з чоловіками мають не лише дбати та пра-

цювати на господарстві, але і читати та дізнавати ся, як живуть люди в світі, як улекшують собі свою долю! Жінки нині вже не наємниці, ані невільниці, але подруги. Вони з чоловіками повинні жити, як рівні з рівними.

— Та що ти белендиш? Рівні з рівними. Що хлоп то хлоп! Лихо зна, що вигадуєш. А я тобі кажу, що воно до доброго не веде. Давно, люди були менче вчені, а жили ліпше. А нині всюди тая наука, тай всюди біда. От, кинь тото читанє та збирай ся до церкви, бо Пан Біг буде карати.

— Зараз скінчу і піду — відповіла донька. — Ще і так не дзвонили. А ви, мамуню, не гнівайте ся — додала, цілуючи, стару в руку, — але щож я винна, що в мене така натура. Щось мене тягне до тих книжок, до тої науки; рада-б я знати всьо-всьо і так жаль, що тільки цікавого, а чоловік про нього навіть не почує.

— Про мене — сказала зітхаючи стара, — про мене, я тобі злого не хочу. Тільки вважай, щоби тебе люди на язики не взяли та щобись дівкою не посивіла. О! скажуть: „її перебрати у сукню та за стіл посадити, най читає. Де її до хлопської роботи“. Я тільки того бою ся.

Оленка знаючи, що мама як розговорить ся, то говорила би ніч тай день, вивязала хустку, взяла книжку і пішла.

— А ти-ж куди так скоро? — спитала мати. — Прецінь ще не дзвонили.

— Відвідаю Пилипову Анну. Вона у мене тамтої неділі була. — А в душі погадала собі: „Разом з Анною дочитаємо книжку тай підемо на вечірню“. Але мати догадала ся.

— Ага! Я тобі не даю читати. Знаю, знаю. З Анною тобі є про що побалакати, а з мамою нема. Мама для тебе за дурна. Гей, Боже, які тепер часи настали!

Сіла при вікні і почала думати... Десь давнійше люди жили, як люди. По християнськи. Як працювали, то працювали, як бавили ся то бавили. Весіле від неділі до неділі, хрестини з музиками, празник тридневий. А нині що? Давнійше де то хто видів, щоби хлоп читав письмо? Перед „папером“, як перед злим духом хрестив ся. А нині, куда не глянь, „папері“. Цілий сьвіт „паперовий“. З тих „паперів“ уся біда іде, весь непослух, всьо. От хоть би в них. Старий з хлопцями ради собі не може дати, а вона з донькою.... Жени ся, сину, з Танькою. Пристанеш до богацького ґрунту, буде тобі добре. А син на те: „Танька дурна,

як табака в розі. Не хочу Таньки“. Ще й Оленка стане перебирати, як траплять ся люди, бо мовляв, той не гарний, а той не-письменний. Скаранє Боже! Правда, що і наука на щось придасть ся. Ось нераз принесуть якесь письмо з міста, з суду, чи з повіту, чи з відки, та як би не діти, то треба би до писаря іти та очами сьвітити, але що з того, коли клопіт з мудрими дітьми. Тай послухати їх часом не завадить. Ось колись ту, найстарший син радив, щоби не позивати коваля до суду, бо не виграємо. І так таки стало ся. Стратилисьмо днину, викинули гроші на „адуката“ тай нічо з того. Але послухати годі. Бо де хто таке видів, щоби старші молодших слухали?

Задумала ся стара Стельмашка, тай страшно її стало. Десь вона видить, що на цілім сьвіті одна війна. Богаті бють ся з бідними, християни з жидами, мудрі з дурними. А до того родичі з дітьми перечать ся. Чисте пекло і не знати, чому воно так? Чи не могли одні других навидіти та шанувати, та кривди собі не робити. Таж сьвіт такий великий...

Аж здрімала ся стара за такими думками. Бамкнув дзвін на дзвінниці і збудив її з дрімоти. Протерла очі і глянула в вікно. В селі, як звичайно в неділю пополудни.

Ту жінка сидить на приспі і вичісує дитину, там свахи балакають, там газди сіли собі під острішком, позакурювали люльки і виговорюють на старшину громадську. Часом собака залає, часом дитина заплаче і знов спокій. Тільки дзвін баламкає на дзвінниці і ріка шумить на долині. В таку хвилю мило чоловікови на серцю, та легко робиться на душі. Щоби які клопоти, то забувають ся на часочок. Стельмашка забула на свою журу та розглядаєть ся по сьвіті бо-жім, що розкинув ся перед нею, як ненаглядний образ. Он там, як золота бляха, палахкотить у вечірному сонці нова стріха на хаті присяжного Дмитра, там перші полукіпки сьвітять ся як зорі, на двірському лані, а там, за селом, що то за копоти? Чи гості їдуть на попівство, чи череда вертає з паші? Чим ближе, тим виразнійше видно. Два вози, на них повно людей, за возами великі, як ялівки собаки. Вже минули війта, школу, вже виїхали на вигін, коло млина. А тільки їх, як жидів на кождім возі, а такі чорні як дідьки. То цигани! О, як скоро розбивають шатро, як жваво розкладають огонь і завішують над ним на триніжку котел. Не знати, що будуть варили? Ага — ось простоволосі циганки розлазять ся по хатах, певно жебрати ста-

нуть; ту молока, там круп, всього. Як птиці небесні, що не орють, не сіють, а живуть, як тії люди. „Не знати, чи до мене придуть?“ — погадала собі Стельмашка, та ще її тая гадка не перебігла по голові, як в хату всунула ся не стара, доволі гарна циганка з тою циганською покорою, що і просить і грозить разом :

„Як не даси, — каже — то таке тобі починю, що внукам своїм розказувати будеш“.

Увійшла і відразу до правої руки :
— Виворожу вам долю, скажу вам, що вас чекає. Розтворіть добре долоню. Так — о — так ! — говорить, мов горохом по решеті котить. До чиста затуманила Стельмашку, як дитину. Слухає. А циганка то в очи їй глядить пронизливо — остро, то головою хитає загадочно.

— Ой, були ви, газдиничко щасливі. Не було другої такої в цілїм селі. І чоловік вас шанував і діти слухали і сусіди честь віддавали. Та тепер не те... О, ту — подивіть ся — ту коло мізинного пальця, як вам жили помотало, як шкіру позбирало ! Все на вхрест, та на вхрест. Буде вам, газдинечко, хрестів у вашому житю не мало. Бо жите ваше як ніч і день. Перше був день, а тепер іде ніч...

Стельмашці аж сльози в очах стали.

— Боже милий! Та що я такого завинила? За що ти мене так тяжко хочеш карати?

— Цитьте, не плачте! — потішала циганка. — Може то буде можна яким способом відпросити, або відмовити.

— Відпрошуйте або відмовляйте, що хочете робіть, а я за дурно не хочу. Ще я не така бідна! — просила перестрашена Стельмашка.

Циганка тільки того й чекала. Аж усьміхнулася, сподіваючи ся не аби якої добичі.

Довго, довго читала щось з руки, довго дивилася в очі а потім стиснула кріпко долоню своєї жертви і нахиливши ся до самого уха зашипіла:

— Ви не досиділи посагу.

Стельмашці, як би хто з темниці відчинив нараз двері. Так, вона справді недосиділа посагу. Що йно родичі перейшли і найблизша родина та зачали подруг викликати, як счинив ся гамір, що у сусіди корова гине. Богато газдів та парубків кинуло ся корову ратувати і тільки дехто з молодих жінок обдарував її. Не досиділа. І тому перша половина була щаслива а друга не буде, бо посаг, то щастє на ціле жите... І щож ту тепер робити?

— Що робити, мені бідній? — питала з трівогою циганки.

— Треба досидіти — відповіла коротко циганка.

— Досидіти? А то-ж як? Де? — От тут в хаті? — повторила радісно жінка. — Таж я вам за се не знати що дам, таж я вас по панськи нагороджу. Тільки скоро саджайте, щоби хто не надійшов. Скоро, скоро!

Циганка метнула ся по хаті. Стерла запаскою скриню, зробила місце на лаві і посадила Стельмашку. По обох боках коло неї поклала дві миски.

— Дайте-ж кілька шісток, газдине, щоби-м вас мала чим обдарувати, бо я бідна, своїх немаю.

Жінка відчинила скриню, і не надумуючи ся, дістала грошей.

— А горівки у вас нема? До посагу годить ся припій.

— Є, але в коморі. Зачекайте, то принесу.

— О, ні, ні — перечила циганка. — Не вільно вставати, вже пропало.

— То нате вам ключ, та принесіть — просила жінка. Циганка взяла ключ, але казала, що перше розчесе її а відтак піде по горівку. Стельмашка сиділа як на вуглях. І соромно їй було і страшно, і так

якось дивно, що вже одної хвили хотіла встати, наплювати циганиці в очі і вигнати її з хати. Але бояла ся. Ануж вона справді що знає? Ану-ж pomoже і приверне до неї добру долю. Як би прогнала, то хто зна, чи не каяла би ся ціле житє. Ні, вже най буде, що хоче, а вона досидить до кінця. Щоби тільки хто не надійшов та не перервав. „Боже милий! До Милятина на службу сьвяту цілого ринського віднесу і акафісти найму, щоби тільки не увійшов хто до хати!“

„Я з рутоньки
Дві квітоньки.
Благослови, Боже!
Благослови, Боже
І отець і мати
Косоньки розплітати“,

заходила циганка. Стельмашка сиділа за-пишена, як би вона справді молодою була. На лиця її виступили румянці а по голові літали спомини тих давних літ, як вона була молодою і як її справді на посаг садили. Зробило ся їй якось дуже ніяково, на очах закрутили ся сльози а з грудий добули ся глибокі зітхання.

— Благослови Боже! — сьпівала заєдно циганка. В хаті було тихо. Тільки мухи бреніли на віконцях і чути було, як на ло-

токах шуміла вода. Деколи крізь той мушачий бренькіт і крізь річний шум пробивався далекий сьпів. То в церкві дяки і нарід сьпівали „Сьвіте тихий“.

— А тепер дайте полотна — почала циганка.

— Якого?

— Звичайного. Як маєте ляне, то ще ліпше, делікатнійшу вам долю постелю.

— А вам нащо?

— Не питайте. Як кажу, що тра, то тра. Стельмашка рішила ся дати. Справді, як тра, то тра.

— От там в скрини, з правого боку. Тільки не розсіпте гроший, що сховані в самій середині.

— Сидіть же так, газдине і не рушайте ся. Я тільки горівки принесу з комори і зараз верну.

— А полотно? — спитала затрівожена Стельмашка.

— Не бійте ся, — відповіла циганка. — Оббіжу з ним сім разів хату довкола і назад до скрині положу.

— Тільки, прошу вас, — наказувала жінка — не розсіпте гроший!

— Не бійте ся, я уважна! — відповіла з порога циганка і пішла. Чекає Стельмашка „Отче наш“, — нема; чекає „Богородице“ —

нема; чекає „Вірую“ — і також нема. „Ов, — думає собі, — біда“. Встала би, та боїть ся. Ану-ж всьо піде на марно. Вже таки най собі що хоче буде, а досидить. Має на старости літ бідувати, то вже ліпше посидіти трохи... Сидить...

Можна би не сім а сто разів ціле обійсте оббічи, а її нема. Вже сонце починає скося зазирати у хату, вже далше вечірня скінчить ся а циганка не вертає. Що такого? — А ту так душно, так сонно. Не годна Стельмашка голови на в'язах вдержати. Сперла ся на стіну, повіки злегка зсунули ся на очі і задрімала. Твердий і томлячий сон літнього пополудня, та ще у хаті. Чуєш, що не покріпить він тебе, не отвердить а ще немічним та охлялим зробить, чуєш, що голова твоя стає важка, як камінь і радбись збудити ся, та щось тобі заплющує очі і придержує тебе на місци.

Рада би Стельмашка збудити ся, та не годна. Що піднесе повіки, а вони знов зсувають ся, як мертві, що зніме голову, а вона знов тарах на стіну. Дрімає. — І Боже! Які сни не переснили ся їй за ту коротку годину? І покійні родичі і чоловік, як ще парубком був, і музики, що на весілю грали — всьо. Та ще сніло ся їй, що якісь подорожні увійшли в її хату та Оленку пір-

вали з колиски. Десь вона гонить за ними через село, через поле, через ліс, десь вже туй-туй дожене і дитину відібє, аж ту лихий серед дороги повалив колоду, пошпортнула ся, похитнула ся і тарах на землю...

Тарахнула Стельмашка чолом в скриню і на дух розплющила очи.

Де вона? Що? Коли?... Ага — в хаті. Ага — досиджує посагу. Циганка побігла долю стелити. Розуміє. А в дверях хто? Він. Стельмах! Мати Божа! Що-ж тепер робити?

А Стельмах стоїть і очам своїм не вірить. Його жінка, Настя, сидить розпатлана, як жид на покуті, коло неї дві миски і бохонець хліба. Що такого?

— Жінко! — кричить на цілу хату. — А тобі що, жінко? Вставай та ладь вечеру!

— Пссс — зацитькує його Настя. — Не кричи, не галакай! Пссс...

— Здуріла стара — падькає Стельмах. — Та чого ти сидиш, як квочка на яйцях? Вставай мені зараз! Чуєш!

— Пссс — я досиджую посагу.

— Та якого посагу? Що тобі, бабо?

— Того, що недосиділа на весіллю. Не кричи!

— Ну, дивіть ся, добрі люди, та вона на старість геть розум стратила. Та який

тобі посаг по голові крутить ся? Хто тебе посадив, хто тобі такого тумана пустив, жінко?

— Циганка. Дай їй Боже здоровля, циганка. Ось її що йно не видно, зараз з полотном верне.

— Та з яким полотном? Бідна-ж моя головонько, та її до шпиталю треба везти, бо ще кому що злого зробить. Ото раз, кара Божа на гладкій дорозі, та ще під самі жнива. Як же я собі раду дам без газдині. А може ти, жінко, п'яна?

— Не п'яна і не дурна. Була циганка і казала досидіти посагу, бо буде зле. Взяла полотно і бігає довкола хати. Зараз верне.

Старий Стельмах аж руками сплеснув.

— А то раз, але дурна, шкода, що тільки віку прожила і що так тебе люди шанували. Ну, ну, вставай, бо шкода часу тай небезпечно, щоби діти не вернули. Зле, як би виділи, що їх мати така легковірна і дала ся так погано циганці обдурити. А з полотном, небого, попрощай ся!

— І з грішми?

— І з грішми також. Ну, вставай, бо якийсь гамір чути. Хтось йде.

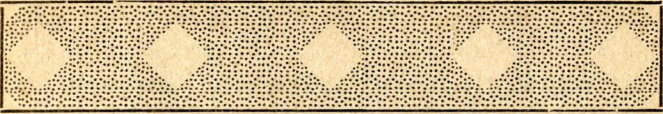
Стельмашка встала, скоренько накрила голову чіпцем, замкнула скриню і спрятала

миски. Глипнула крізь вікно і побачила, як її донька вертала з подругами з читальні. Вона несла якусь нову книжку і цікаво розмовляла з товаришками.

Стельмашка несміло підійшла до мужа і сказала:

— Не памятай мені того, Миколо, тай прошу тебе не кажи донці. Не хочу, щоби знала...

Прикрий сон.

Судовий радник, Никифор Черевко, перевертав ся як раз з правого боку на лівий (робив се він 30 літ о годині 2 по півночі), коли гляне — двері від спальні легенько відчинили ся і до комнати увійшли якісь люди.

Пан радник був короткозорий, без окулярів не міг ся підписати, тож не гаючись хотів сягнути рукою по шкла, що звичайно через ніч лежали на шафці біля ліжка. Та на диво, не міг рукою кивнути. Підносить її в гору, а вона паде в долину. — Параліж — подумав собі пан радник і мурашки пішли йому по спині.

Він не був, як то кажуть, страшків син, прецінь не раз видавав засуди смерти і приглядав ся, як тратили людей, так, але тоді не йшло о його шкуру. А тепер — а тепер що иньшого.

Хотів другою рукою задзвонити на слугу, але й друга рука так само. Він її

хоче піднести в гору, а вона спокійно лежить на постелі.

Був би пан радник крикнув, та не хотів будити жінки, бо бояв ся її гірше, як тих людей, що в ночі лізли в його хату.

Злодії?... — Ні... Деж би злодії йшли до такого строгого судії, як він. Правда, що злодії вміють тихо ходити, але знов не так без шелесту, без звуку, як ті нічні гості. — Се щось не тее... — погадав собі пан радник і рішив ся ждати, що дальше буде, тим паче, що й так не міг нічо иньшого робити.

Йому майнула іще одна гадка: коби так жінка збудила ся, вона би собі з ними дала раду.

Але жінка спала як забита.

Таке вже його щастє.

Пан радник лежав недвижно і дивив ся, а люди йшли та йшли.

— Оден, два, три... — де він годен їх всіх почислити.

Ось вже найшло їх повна спальня, в сїнях чекає іще більше.

А вдивляючи ся в них і привикаючи до того дивного явища, пан радник бачить, що він їх з відкись знає.

Але з відки?

З суду, звісна річ, що з суду.

— Ось того старого, що висуваєть ся з товпи і стає коло ліжка, такий добродушно усьміхнений, з синими, як в дитини ясними очами, того старенького, він судив недавно, за крадіж дерева в лісі. Де скарб має тисячі моргів, а хлоп анї одного, дуже звичайна справа.

Він дав йому кілька діб арешту. Се дуже мало, особливо для хлопа. Відпічне собі трохи — тай тільки.

Так, але з ним стала ся якась дивна пригода, щось з ним стало ся, але що? Ну, що стало ся з тим старим?

Пан радник пригадує собі, але не годен пригадати і не знає чому, зі страху, чи зі старости. Біда!

А мужичок дивить ся на нього і усьміхаючись добродушно каже: — Видите, пане, видите, я жив лїльки лїт і нікого не скривдив, а ви мене перший раз побачили і таку кривду зробили. Назвалисьте мене злодієм, хоть я не вкрав, так менї Боже, не вкрав! Ви мене засудили на вісім діб арешту, я відсидїв 7, а на осьму повісив ся, бо як же я мав злодієм до села поміж людий вертати? Я старий, чесний газда! — От так о! — показує на шию, на котрій видко сьвіжий відтиск стричка, — от так о,

на гаці, від вікна повісив ся. — І усьміхається, немов рад, що недосидів кари.

А нараз уста починають дріжати, очи набігають кровю і дивлять ся на пана радника так люто, що він збирає останки сил, щоб замкнути повіки.

Се йому на щастє удаєть ся.

Та не на довго.

Ось якась жінка підходить до нього і тягне за рукав.

— Не пізнаєте мене, я тая Гаська, що ви її дурною зробили, а то мої діти. Але кажу вам, що Гаська не дурна, вона тільки боронила свого, не хотіла поля, на котрім була нафта, за що будь продати, а ви її дурною зробили. Ви її дали опікуна, щоби його так пан Біг мав у своїй опіці, а той опікун продав моє поле, як звичайну рілю. Не хотіла я людям очи дерти, зачинила двері, засьвітила сірник і четверо душ полетіло до неба.

— Пригадую собі, так то тая немила справа, про котру навіть зачали злі люди говорити.

Ах які-ж ті людські язики погані!

Прецінь він того не робив. То оден молодий адвокат, свій чоловік, що хотів трохи заробити.

І заробив. Нині кождий хоче трохи жити...

Ту пан радник, забуваючи, що його рада на нічо не здасть ся, почав радити Гасьці, щоби їхала до Відня, щоби дістала сьвідоцтво, що вона здорова та щоби при помочи якого доброго адвоката старала ся уневажнити цілу справу.

— Ігі, — погадав собі радник, — який я дурний, прецінь вона не жиє — і знов на хвилю замкнув повіки. Хотів заснути.

І вже його очі і розум почав обгортати туман, коли ціла товпа обдертих мужиків увійшла в хату і продираючи ся до його ліжка, викрикувала люто : — Пустіть, пустіть нас, люди, най йому скажемо слово правди. Він на нашій кривді виліз в гору, зі звичайної сільської сварки зробив бунт, військо на нас прислав.

— Ми через тебе в криміналі гнили ! — кричали одні.

— Через тебе нас жандарі катували ! — вигукували другі.

— Де наші поля ? Віддай нам наш маєток, щоб наші діти з голоду не никли ! — ревіли всі нараз.

А якийсь, може десятилітний хлопчина білий, білий, як ярий віск, дріжучи на цілім тілі, як лист трепети-осики, дорікав

йому, що коли батька з хати витягали, а він плакав і кричав: лишіть, лишіть татуня! — тай його до міста потягли, так як стояв, у трісучий мороз, аж дух з нього виперло по дорозі. — Ти знаєш право, знаєш справедливість, поверни мені кривду! —

— А мене як судили, то ти газету читав.

— А як мене, то ти думав, чи прийшов сусіда, молодий панич до твоєї жінки, чи не прийшов.

Черевко задеревів.

— Тихше, ради Бога тихше, бо вчує жінка — просив майже крізь сльози Черевко, але його ніхто не слухав.

— Ти нас судив, як би ми душі не мали, по параграфам, не заглядаючи у серце, не приглядаючи ся до нашого життя. Що вивчив ся в школах, те й знаєш, нічо нового не вчиш ся, а сьвіт йде наперед. І хлоп йде наперед. Він не патик, щоб його можна все тим самим ножем стругати!

— А коли ми бороли ся о остатний кусник хліба, то ти дбав, як би найбільше добра нахабарити.

— Коли ми боронили нашої правди і кричали „волі“ бо нам тісно і душно нашим грудям, то ти думав, як би властям піддобрити ся, по золотій драбині у гору під-

лізти, як би жінці, великій пані приподобати ся. Ти безсовістний, ти подлий чоловіче!

При тих словах Черевко аж підскочив, як би його шило вкололо. Він — подлий! хто то сказав? Позамикайте тих бунтівників до криміналу! Прецінь то обида, напад на його честь. Але пригадав собі, що він лежить, безсильний, що на його крик ніхто не прийде і погадав зітхаючи глибоко: „Ах, як то тяжко буває на сьвіті, скільки жертви вимагає від нас наше зване!“

Тимчасом товпа заворушила ся і розступила ся з пошаною. На перед висунув ся поважний міщанин, з лица до Черевка подібний. Черевко глянув і пізнав свого батька.

— Тату! — крикнув врадуваний, що може хоть батько змилосердиться над його мукою. Але де там. Старий давив ся на сина з погордою і говорив з жалем: „На те я тебе сину виховав і вивчив, на те я другі діти скривдив, щоби тепер сорому такого дочекати ся перед людьми? Для ковняра блискучого, для зьвізди, що не сьвітить, ти відрік ся совісти і чести, батька і матери, забув рідну мову. Для жінки вельможної пані, відцурав ся від батьківської хати. Навіть на похорон рідного батька не приїхав, лиш кілька срібних прислав. На, возьми їх

собі назад. Вони давлять мене. Не знав ти мене і я тебе знати не хочу. Загинеш, змарнієш, як колода що впала з воза серед поля. Дякуй Богу, що дітий не маєш, а я внуків, та що сором твій з тобою зійде до могили.

— Сором твій, най зійде з тобою до могили! — кричала товпа.

— Негіднику, зраднику, душегубе — тьфу! — Ту пану радникови щось мокрого впало на очи. На його тіло виступив горячий піт, по плечах пішов мороз.

Йому плюнули в очи.... Йому, радникови, Никифорови Черевкови. „Ах як тяжко буває на сьвіті, яких жертв вимагає наше званє!“ Не міг видержати такого сильного зворушення і став умлівати. Хотів крикнути: води! — але туман обгорнув мозок і душу.

Як збудив ся, була сема година рано. Розтворив очи — двері замкнені на ключ. В покою так як було вчера вечір, коли вернувши від гофрата з пиру, клав ся спати. „Ігі, який дурний сон, як в книжці“. Тепер пишуть дуже гарні книжки. Такі сні повинні бути рішучо заборонені, поліційно заказані. З відки він приходить до того, щоби йому до хати налазили хлопи і плели всілякі дурниці... Так... але то вино у гоф-

рата було рішучо за моцне. До того жінка... Тяжко буває на сьвіті... Добре, що вона того всього не чула. Ісусе Христе! — і Черевкови сьвічки в очах стали... Яке щастє, що сні є виключною власністю оди-ниці і що над ними нема ніякої державної контролі. Гу—у!... Ту пан радник глянув на ліжку жінки. — А може вона також такий сон мала, прецінь то в тій самій ком-наті?.. Але ні, жінка спала спокійно і в хвили, коли пан радник приглядав ся їй, отворила очи та промовила перше тої днини слово : „Кави“.

Пан радник вискочив з ліжка з гра-цією учителя танців і задзвонив на служ-ницю, а сам почав збирати ся, бо о 9 мав страйковий процес.

Вона не з тих!

(Оповіданє сельської жінки).

Вбігла до хати як перестрашена і питає голосно та скоро, як би часу не мала: —

— Купите, пане, малини?

— Може куплю, покажіть які.

— Та се йно так питаю, щоби-м знала, чи маю принести.

— Принесіть.

— Як назбираю, то принесу.

Чорні, рухаві очі, як дві мишки бігають по хаті, а губи не годні ані хвилі витримати, щоби не говорили.

— Сяду собі. Я не тутешна, загранична. Аж з третього села.

— О! то далеко!

— Таж не близько, подивіть на мої ноги, як порозпукали ся. А чи мені того треба — як думаєте?

— Або я знаю, чи вам треба.

— Та де треба! Таж я могла як газдиня сидіти собі у хаті тай клопоту не знати, але вона, дівчинисько (ніби донька

небіщика мого, по першій жінці), як взяла пилити, як взяла пилити, тай я вам, чуєте, і хати відрекла ся івсього, тай пішла собі в сьвіт. Вигризла ти мене з хати, думаю собі, але і ти в тій хаті кута не загієш, ано не загієш...

Обтерла піт хустиною, зітхнула, поправила спідницю і говорила дальше так, як би я нічо не мав до роботи, тільки слухати її бесіди.

— А як я за небіщика виходила, то таке вам було терхаве, як тая щепка при дорозі. А я її обчімхала, а я її обхарила, а я її як рідну дитину обіймала, а вона мені — мачохо! — тай — мачохо!... Бо-дайже тобі — думаю — доля такою мачохою була, дівонько....

Говорила чим раз голоснійше і живійше, як би я був її незнати яким добрим знакомим.

— Як я за небіщика виходила, то ціле село кричало: „що ти робиш дівко! Таж він тобі патика не перетне, таж він решета зерна не годедн двигнути!“ Але я собі думаю, хлоп як гузик, а все так хлоп — тай вийшла. І добре казали. Кілька літ легма перележав тай вмер. А я за нього і коло хати і коло поля і коло худоби і коло дитини, бо синка від небіщика мала. Вона каже, що не від нього. Але я не з тих.

О! не з тих! — Ту зачала кричати, як би то не пасербиця а я на неї сплетні пускав, а дальше встала з лави і руками мені вигрожувала.

— Бодай би ти, дівонько, так чисто вийшла, бодай би ти так ціло свій вінок до престола принесла тай жаднього листка по дорозі в болото не пустила. Я тобі більше нічого не бажаю.

Заспокоївши тими словами свою обиджену гордість, сіла знову на лавку і оповідала дальше.

— Бо то не штука на сім сьвіті так во, знаєте, собі починати, але що то буде на другім, га? Підіть но ви під церкву в нашім селі, та подивіть ся на страшний суд, що там дідьки з таким роблять, то вам всього відхочеть ся. А вона все перед небіщиком, що я з тим та що я з сим, а я вам, присяйсто Боже, як день так ніч все — роб тай роб! Таж то язиком сказати не трудно, але зробити трудно. Ти собі, небого, підеш до двора на роботу тай тобі мусить бути і ложка і миска, а я при хаті тай на мені всьо. А хто-ж би то і поросятко пригладив і капустицю нақвасив і дитину викохав і немічного чоловіка обійшов, як не я? Всьо я. І той кожух новий біліський і полотно чисте чистіське і під-

свинок круглий круглїський, таж то все моя праця, нічия! Гріх будеш мала за мене, небого, гріх непростимий!

Ту голос її задрожав і хотїв перейти в бабське голосїне, але се не трівало довго. Відітхнула, змінила тон, як музика, що скрипку на иньшу нуту настроїть і говорила дальше.

— Прийшло ся... вмер. Не треба вам казати, як я його ховала. І до попа біжи і горівки неси, бо без того не можна, і хліба печи і — плач. Бо який він там був, такий був, а плакати треба... Поховали, сидимо в трійку, ніби я, пасербиця і дитина. Тай було сиди, до нинішної днини, тай було мене слухай, бо хоч я тобі не рідна, але все таки кавалок якоїсь мами, жінка не дурна, як говору, то знаю що. А вона, вам, фіть! — зібрала ся тай іде...

Ту встала з лавки і як в театрі зачала говорити і за себе і за пасербицю та вдавати її рухи.

— А ти-ж куди?

— На службу.

— Та на яку службу?

— А на таку, де служать.

— Хибаж у тебе нема хати, хибаж я тебе гоню?

— Я не пес, щоби ви мене з хати го-

нили, але нема мені чого при вас сидіти, курята не висиджу.

Вернула задом і пішла. То ти така, думаю собі чекай небото, пожалуєш ти свого розуму!... Лишила я ся з дитиною, сплю. Нічо. Аж коло півночи дитина в крик:

— Ай мамунцю, мамунцю, мамунцю!

— Цить, дитино, Бог з тобою, тобі щось приснило ся! А воно своє: „Ай, мамунцю серце, а вон татунцьо стоять.“ ...Як я таке почула, то вже не знаю, чи дивила ся, чи ні, чи стояв він там, чи ні, зсунула ся з ліжка, спідницю в одну руку, дитину в другу, тай як не пудну з хати! — то йно вітер за мною пішов... — Відітхнула, як би то не колись було, а тепер перед хвилею, тай дальше описувала свій страх, голосом грізним і притишеним.

— Мурашки мене облізли, зуби дзвонять, а чепець геть в гору лізе. По голові мисли як ворони перед бурею гонять, літають. Все — ту і ту!.. Може приходив за дівчину карати, а може так як за житя... Бог його знає...

Втихомирила ся і розказувала дальше, як вона вийшла на подвірє, як ясна ніч була і як вона бояла ся хату засувом замкнути.

— Ануж, гадаю собі, за руку з другої сторони вхопить, тай роби, що хоч. Але як же знов хату вітвором лишати? Таки замкну... Всунула я руку, як в огонь, слухаю нічо... повернула засувом — пустив... Славити Бога!... А тепер що?... Вже я сама до хати не верну, о! нема дурних. Як би так вартівник, то було б веселійше, все таки хлоп. Але де? Вони коршми вартують, такі то в нас вартівники. Треба йти на сусіди, до стельмахів, (ми з ними добре жили). Іду. Прийшла, нічо не кажу, а вони нічого не питають. Постелили мені на лаві тай: „Спіть! Самому в хаті не привітно“. Заснула я. Не минуло „вірую“, а дитина знов у крик. Але гадаю я собі: „Чекай! В чужій хаті я тебе не бою ся. Ти до мене ту ніякого права не маєш“. Тай навіть не встаю до дитини. Тільки стельмашка встала, встругала соли, розколотила, вилила до миски тай: „пий!“ Але дитина, як дитина. Покушала, що солоне, тай лишила. На рано, я до миски, а там як би корова язиком вилизала, так вихлепав...

— Хто?

— Таж не я, тільки він, небіщик. І з хати з дитини десь тото забрав, бо вже від тої хвилі не хорує, і не зриває ся, нічо. Росте вам такий, як баран. На рано, ду-

маю я собі, добре одну ніч, якимось я перепхала, але що з другою буде? Таж я там сама за ніякі гроші не верну. Таж мені може також житє миле. Що?... А потім думаю собі так: Коли ти мене на таке в хаті лишила, то чекай, що я тобі зроблю. Кинула ся в село, попродала, що гідне було, звязала гроші в хустину тай: „бувайте здорові пороги дубові.“ Не виходила я вас, тай не видоптала я вас, тільки сили свої на вас лишила, тільки молодість свою між вами згубила, тай вже її не знайду — бо!... — Махнула рукою, як би хотіла показати, що йде. Я думав, що справді піде, а вона тільки до вікна підбігла, подивила ся тай назад на своє місце вертає.

— Сонце високо. Маю час. Слухайте до кінця.

— Іду... А до самого села не близько, ви знаєте. По дорозі вступила я до своячки, переночувала одну ніч, переночувала і другу, ба й третю — засиділа ся, аж чую, кажуть: „Вже вашу хату на ліцитацію пустили“.

— Та хто такий?

— А ось той жид, що небіщик від нього сотку позичив. — Овва! То недобре. Треба щось конче робити. Шкода хати, таж я до неї також якесь право мала, як

не я, то дитина. Піду я до міщанина, (ми з ним собі жили). Прийшла я до міщанина, а він до мене зараз: „Вже — каже — знаєте, вашу хату на ліцитацію пустили...“ А тож що? думаю собі, в казетах таке пишуть, що вже всі знають, чи як?

— Йдїть но ви — каже — до сиротинського сендзя, може він вам що порадить.

— Та, піду, кажу я, до того сиротинського сендзя, може він мені що порадить, а йно не знаю, як я йому маю казати.

— І я не знаю, але йдїть. Будете ви щось казати, буде й він щось казати, тай так якось буде.

— Пішла. Нім я до нього почала, то також варта послухати, бо в місті то так, що ніби кождий пан мудрий, а кождий хлоп дурний, а щож доперва жінка... Але прийшла я і кажу, як і що. А він ходить, ходить, ходить, тай ще раз ходить, тай знов ходить, ходить, ходить. А я говорю, говорю, говорю, всьо, як треба говорю.

— Скінчилась? — питає.

— Скінчилам прошу пана.

— А хочеш знати, що маєш робити?

— Таж хочу прошу пана.

— Сплати довг, то ліцитації не буде.

— А як же я прошу пана, сплачу довг, коли я гроший не маю.

Ту обернула ся до мене і з хитрим усьміхом доповіла: — Я ніби троха гроший мала, але їм тільки признай ся — то ого!... Не дурна.

По такім доказі довіря, обтерла губу рукою та розказувала дальше.

— А сендзя тоді до мене:

— Та чого лізеш, дурна бабо, тай час мені забираєш?... Як гроший нема, то йди з хати, тай вже!

— Отож то тобі рада, думаю собі, тож тобі порада. Бодай же ти собі, небоже, так на другім сьвіті радив!... Але то тільки так думала, а в голос кажу:

— Та прошу ласки пана сендзя, може би я ті гроші якось розкрутила, тай довг сплатила, але я хочу, щоби вони на мене хату переписали.

— Ніби як?

— А так, чиї гроші, того хата.

— Хто має підписати?

— Вони, ніби моя пасербиця і її родина.

— Ага...

І знов ходить, ходить, ходить, тай ще раз ходить, тай знов ходить і як той медведик щось собі під носом бурмоче.

— Так не можна.

— Та чому не можна?

— Бо право не дозволяє.

— А дозволяє право, щоби вони мене потім з хати викинули, бо пасербиця старша, як моя дитина, га?

— Ти на праві не розумієш ся і до права не пхай ся, плати довг, то ліцитації не буде.

— Як же я маю платити, коли вони мене з хати викинуть, таж ви не знаєте які то розбишаки.

— Що то мене обходить, роби як хочеш. Я тобі право сказав, а тепер йди!

— Ага думаю собі, то вже і ти за ними потягаєш. Чекай! Але з того нічого не буде. Як вони такі, як вона мене саму в хаті на збитки лишила, як вони жида надіслали, як вони до сендзя дібрали ся, то най їм буде. Най жид бере хату, я в світі не загину. Піду я на своє село. Пішла...

Ту перервала, як би її голосу бракло, але за хвилю, ще голоснійше зачала говорити.

— А вона вам, чуєте, гадала, що я така дурна, що хати на ліцитацію не пущу, що свої гроші заложу, а потім буду її під руку ішла. Ого! Не на таку попалась, не на таку!... Пішла я до родини — сиджу. Аж кличуть мене до суду. Чого? — ду-

маю собі. Треба йти до міщанина, порадити ся. Приходжу, тай кажу йому, що мене до суду кличуть, на ліцитацію, чи щось.

— Та йдїть як кличуть.

— Та я піду, йно не знаю, як маю казати?

— Тай я не знаю. Але йдїть. Будуть вони щось казати, будете і ви казати, тай так якось буде.

— Пішла я. Такий мороз, земля як кість, приходжу. А в судї такого народу на подвірю, що страх. І вони є. І вона, Ганька (ніби пасербиця поміж ними). Щось собі шепочуть, а до мене не йдуть, як би мене не знали. Пішли до середини, вертають на поріг тай мене кличуть.

— А ходїть! (Так кличуть мене). Ходїть, бо сендзя кличуть.

Я нічого. Така мене лють взяла, що як би могла, то не знаю що... Але відповідаю їм:

— Я до середини не піду, бо не маю чого. Я тутки з одним словом прийшла.

Тодї вони до мене возьного прислали.

— Сендзя кличе — ходи!

— Не маю чого йти, бо я ту з одним словом прийшла.

— Та з яким словом, кажи?

— Не хочу! — ось тоє слово.

* * *

Поправила спідницю, обтерла платком піт, бо втомила ся і глянула в вікно.

— Пізно мені. Тра йти. Дитина десь кричить.

— Ну, а з хатою, що?

— Як що? жид забрав, а я, як видите, малини збираю.

— Тай не шкода?

— Може й шкода. А на що ж вона мені так збитки робила? Ого! Я не з тих. Взяв дідько Івася, най бере й колиску..!

Добив торгу.

Грициха лізла на піч, щоби там, як казала, „свою стару голову на яку годину приклонити“, коли до маленьких дверей її низької, в землю запалої хатини, хтось з легка, дуже з легенька з астукав.

— А який там чорт по ночі товче ся? — спитала стара.

— То не чорт, мамуню, то я, Нухим, — відповів сухий жидок, що стояв під дверми, пригладжуючи свою цапячу рідку борідку та накручуючи на палець пейси, щоб гарно, як два сверлики коло ухів звисали.

— А тебе-ж яка хороба так пізно носить? Не міг зачекати до раня?

— Що хороба? Нащо хороба має носити? Я до вас за інтересом, мамуню.

— Сусе Христе! Забравесь мені рідні діти, а тепер мене такий паршак мамунею кличе! — бурмотіла під носом — а на голос сказала:

— Я тобі, Нухим вже раз говорила, що я не є громадська мамуня, а газдиня, Грициха, знаєш?

— Чому ж би не знав? Досить подивити ся, щоби знати, що ви газдиня. Я так собі сказав, для більшого гонору.

— Ну ходи вже, ходи, не колідуй за порогом — бурмотіла стара відчиняючи засувом хату.

Нухим увійшов, підіймив свою „маймурку“, зігнув ся в чотири погібели, як не знать перед ким, і солодким голосом промовив: „Дай Боже вечір добрий, газдине! Не гнівайте ся, що так пізно приходжу, але завтра на ярмарок їду до міста“.

— Ідь здоровий. А чого-ж тобі від мене треба?

Мошко заложив маймурку, стер довгою полою заболоченого халата дубову лавку, і сїв розглядаючи ся по хаті.

— Ай вай. Така газдиня, в такій старій хаті мешкає. Та вона ще колись впаде і забє вас.

— А била-б тебе божя сила, паршаку, то ти мене під ніч страшити приходиш?

— Що страшити? Нащо би я вас мав страшити? Я йно дивлю вас, що вам треба би нової хати. Такій газдини не годить ся в кучі сидіти.

— Як кажеш? Що ти кажеш на мою хату?

— Я нічо не кажу. Я так собі говорю. Я до вас за інтересом.

— Знаю я твій інтерес, знаю, але з того нічо не буде.

— Чому не має бути? Не кажіть того, Грицихо. Як Бог допоможе, то ми ще нині могорич запемо.

— Даш сто тисяч, то будемо запивати. Я тобі вже сто разів казала.

— Сто тисяч! Ай вай! Жартуєте собі здорові.

— Я не жартую, даш сто тисяч, то добре, я ані феника менче не возьму.

— Коби ви, Грицихо, сто літ прожили. Де я вам сто тисяч возьму? Таж я нікого не зарізав, таже я каси не розбив, з відки я маю сто тисяч взяти?

— А мене то що обходить, з відки? Бери хоть від самого чорта, а я тобі кажу ще раз, що менче не хочу.

— Якіж бо ви, Грицихо, немилосерні. Нащо ви собі з бідного жида жартуєте? Чому ви не хочете на правду зі мною гандлювати? Я вам даю дві тисячі за той куций фіст. Дві тисячі, то є двацять сот, великі гроші, страх які великі гроші. Ви за них докупите кілька моргів поля, вибудуєте собі

хату і ще вам кілька соток лишить ся в скрини, так мені Боже дай до дому вернути. А той пустий фіст не дає вам жадного пожитку. Чужі гуси на нїм пасуть ся. — Ну — що — добре? Я вам зараз гроші виложу на стіл, а дивіть, які нові гроші.

— Та чого ти, Нухим, до мене причіпив ся. Я тобі вже сто разів казала, а тепер сто перший раз говорю, що даш сто тисяч, то продам ниву, а не даш, то не продам. Не забирай мені дурно ночі.

— То ваше остатне слово?

— Бодай тобі остатна година була, то ти хочеш, щоби мені мову замкнуло, чи як?

— Я нічо не хочу. Я питаю ся, чи таке ваше крайне слово?

— Найкрайнійше.

— Ну, то бувайте здорові.

— Йди здоровий.

Від порога вернув ся.

— Але ви того пожалуєте. Ваша нивка навіть двіста срібних не варта, а я вам даю двацять сот. Чуєте? Двацять сот. То дуже великі гроші.

— Сховай їх для своєї Нути, і для своїх дітий. Я без них обійду ся.

Замкнула двері за жидом, вилїзла на піч і зачала говорити молитву. — „Отче наш... а то скаране з жидом, спокою мені не

дає... Іжи єси... кажу йому, даш сто тисяч, то добре, а не даш то друге добре... на небеси... — а він мені двацять сот. Йди собі до чорта в зуби з твоїми сотками, я поле не продам, бо мені не хоче ся і що мені зробиш? З тим словом заснула.

* *

Нухим вийшов тяжко зажурений. Стара відьма щось має в голові зіпсутого. Сто тисяч! Де він возьме сто тисяч? То певно Мошко так її намовив. Мошко, його найбільший ворог.

Щоби його сто кольок вкололо, щоби він завтрішнього ярмарку не дочекав ся. Такий добрий інтерес, такий золотий, брилянтовий інтерес і він через нього не годен його зробити. Мошку, ай вай, Мошку, що ти доброго робиш, Мошку! Нухим, здуріє, як тої нивки не купить, Нухим її мусить купити.

Замість в село до дому, він завернув під ліс на Грицишину нивку. Підняв халат, бо було болото і як чорт бігав довкола вузкої нивки, що клином врізувала ся в малий лісок і справді до фоста була подібна. Оббіг її кілька разів довкола, обмацав, обнюхав, а потім приляк над калабанею і набрав в долоню брудної, стоячої води, на котрій зараз стяла ся товста осуга.

— Най мене холера возьме, як на тім місци нема нафти. Тут мусить бути нафта.

Нухим до тої калабаньки вкладав не раз кавалки вовняної шмати, а на другий день витягав їх і біг з ними як злодій з украденим добром до дому. Тії шмати горіли як гніт. Страх як горіли... Так горів Нухим жаждою купити тую нивку, викопати нафту і мати багато гроший. Дуже багато гроший! Аж лихий підіслав Мошка і намовив стару відьму, щоби не продавала нивки таньше, як за сто тисяч.

— Бодай тебе Мошко, сто кольок вколело! — викрикував Нухим, вертаючи за-сумований і розлючений до дому.

* *

З жінкою не наговорив ся, з дітьми не набавив ся, навіть локшинів на вечеру не з'їв, недобрий, як старий пес, пішов в перини спати.

Мав неспокійний сон.

Хропів, харчав, аж мала дитина збудила ся, а над раном зачав через сон кричати.

— Здурів жид — говорила Нута — через кавалок поля здурів. Десь другі покладки скуповують тай паками відставляють до міста, другі на процент гроші позичають, а він вчипив ся пустого кавалка

землі і нічого не робить, нічо не гандлює, тільки до дурної баби бігає, хоче мене з торбами пустити, хоче, щоби наші діти зломаного грейцара не мали. Ах вай, яка я бідна, яка я нещаслива.

А Нухим крізь сон так страшно усьміхався, так завертав очами і вимахував руками, що Нута мусіла його збудити.

— Нухим, ти здурів, Нухим! не страш мене, Нухим!

— Нащо я мав би дуріти Нуту. Ти мислиш, що я дурний дуріти? Мені снів ся дуже файний сон, дуже мудрий сон. Я вже тепер знаю, що робити.

— Ти вже кілька місяців знаєш. А я тобі, Нухим, кажу, дай собі спокій з Грицихою, возьми ся до якого гандлю, як другі жиди роблять, бо через тебе ми не будемо мали що на зуб положити.

— Не бій ся, Нута. Нухим не такий дурний, як тобі здає ся. Нухим буде мав найбільше гроший в цілім селі, в цілій околиці, Нухим буде мав дуже багато гроший.

Встав, зібрав ся, взяв гроші і пішов на ярмарок до сусіднього міста.

* * *

На другий день, коли сонце зійшло, дорогою, що вела з села до загороди Грицихи, гнали товар. На переді пара гарних

сивих волів. За ними чотири корови, гладкі, довгі, добре удержані, ще й з двома телятками, може двомісячними, за коровами кількоро овець зі жвавою козою, а за вівцями пара коний, молодих огнистих. На кони сидів парібчак і завертав стадо, вилускуючи батогом та викрикуючи весело.

Стадо задержалося перед воротами Грицихи. Погонич зліз з коня, відчинив ворота і взяв ся заганяти худобу.

Невеличке подвір'є заповнилося товаром.

Остатний увійшов Нухим і замкнув за собою ворота.

— Корови постав ту, перед хатою, воли там з боку. А коні ту. Вівці най собі ходять куди хочуть. Так — добре. А тепер стій і вважай, щоби одно другого не било.

Хлопець став коло приспи і порядкував худобою, тримаючи за повід коні. Тимчасом Нухим зняв маймурку, пригладив волосе, розчесав свою рідку бороду і навинув на палець пейси, щоби висіли коло ухів гарно, як два сверлики коло ухів бочки.

Потім підійшов до дверей і запукав, зразу легко, потім сильнійше.

За дверми відозвав ся старечий, бабський голос.

— Там що за чорт позаранках товчеся та людям спати не дає?

— То не чорт, то я, Нухим. Відчиніть двері, з інтересом приходжу.

— Знаю я твій інтерес, але з того нічого не буде. Даш сто тисяч, то добре, а не даш, то й шкода говорити.

— Сто тисяч, на що вам сто тисяч? Відчиніть і подивіть ся, що я вам привожу, подивіть ся на свої власні очі.

Грициха відсунула засуву і стала на порозі, стара, розхрістана, з червоними заспаними очима.

— Дай Боже добрий день! — промовив солодким голосом Нухим.

— Подивіть ся, правда що гарна хубоба, га? — і глянув на стару хитрим, пронизливим зором.

Стара приложила руку до очий, щоби заслонити ся від сонця, що як раз тепер підбрало ся за горбок над селом і озолочувало хребти коров, гриви коний і рідку бороду Нухима.

З вдоволенем говорила до себе: „Гарний товар, нема що казати, гарний товар. Коні ostrі, корови дійні, воли ласкаві, а коза така сьмішна з бородою, до тебе Нухим подібна. Гарний товар“.

Нухим ще раз розчесав пальцями бороду, ще раз поправив свої пейси і підходячи до старої, спитав повним побіди голосом :

— А за то продасьте свою нивку ?

Грициха, недовірливо подивила ся на жида, потім ще раз глянула на воли, кинула оком на корови, на коні і відповіла коротко :

— За тоє, то дам. А вже-ж що дам.

Тої самої днини під вечір, Нухим підписав контракт.

— Твій чоловік Нута, — говорив вернувши з міста додому, — буде мав багато гроший, дуже багато, страх як багато гроший !

За що ?

Йшов, як би за ним погоня гнала, як би перед Татарами втікав. Що ступить крок, що вийме ногу з глибокого снігу, то вітер надбіжить, закрутить ся, завіє і слід до чиста занесе, щоби довкола було рівно й пусто як серед моря в тишу. Білий безмежний океан ; а на нїм він оден, як дряхлий човен в боротьбі з бовванами. Чорні хмари, що за днини, як чорні стада великих диких птиць уганяли по небі, збили ся тепер до купи та застелюють небосклін великою мутною, як око сліпця безмовною веретою. Вже затягли останній клопоть ясний, вже не видно нічого. Часом зісохлий бодяк, що сторчить з під снігу, заскрипить розпучливо, як би нарікав на долю, часом листок відорветь ся від галузи та пічне втікати в тепліїші, красші краї, часом пеньок вилізе з під заспи, як зьвір з своєї ями і знову біло, і знову пусто, лиш вітер віє і мороз кламцає зубами.

Йде. Не потребує видіти дороги, бо серцем чує, де його село. Нехай ніч до решти обеззвічить небо, най світ цілий перемінить ся в одну яскиню, він трафить до своєї хати, до жінки, до дітей, він з ними відсвяткує вечір.

Сил має досить. Там в тій поганій, тісній, темній, безвоздушній норі лежав цілими днями і цілими безсонними ночами думав о праці. Відпочав собі. Зьвіра теж не боїть ся. Чує, що поборов би медведя. Але людей видіти не хоче. Втікає перед ними по полях, як той пес, що збив ся з дороги та боїть ся чужих собак. Коби хоть через завтра не видіти живої душі, коби з жінкою, з малими дітьми перебути у власній хаті тих кілька — кільканацять годин, як чоловік і як господар!... А там?.. Границя не далеко. Перейде на другий бік і поминай як звали! Вже він дасть собі раду. Коби тільки до річки, до чистого льоду, полетить по ній як птах... Ховає руки в рукави, голову всуває в тулів і місить, місить білий сніг завзято, люто, з розпукою.

Вітер тручає його, кидає в глибокі, білі ями, навіває перед ним високо кучогори, він не зважає — йде — мусить зайти!

Ось і могила. Звичайно видно з неї цілі сотні верст, засіяні селами, хуторами,

застелені травами, сфільовані ланами, ріками перепоясані, квітами завітчані. Тепер, всюди сніг, всюди темрява.

Ступити крок і вже по тобі. Бебевхнеш в безвісти нестяменні.

Припав до вершка, з котрого вітер звіяв білу кучму і слухає, прислухуєть ся... Вітер... Лиш десь далеко, дуже далеко якісь живі звуки. То собаки брешуть. Значить ся село... Але де?... За річкою на право — буде ще з десять верстов...

І нові сили вступають в його тіло, нова охота розгріває груди. Смертельним потом обливається ся, але йде, все йде. А як побачив перше світло — гень далеко в селі, то летів до нього і рвав ся як дитина.

Роз'яснило ся від того світла в душі. Се-ж його рідне село, за котрим тільки місяців визирав надаремно крізь залізні крати тюрми, село, з котрого вирвали його насильно, осирочуючи жінку і діти.

За хвилю буде між ними. Засяде в теплій, чистій хаті до святної вечері, як чоловік і як господар. А завтра? Най буде що хоче. Довше всидіти не міг в тім бруді, в тій неволі, в пеклі...

Але селом не піде. Зайде від поля, як той приبلуда — пес, що боїть ся собак.

Не хоче стрічати ся з людьми хоть тую днину, хоть дві... Іде...

Вже на подвірю, вже в сїнях, вже в хаті.

Жінка, як побачила його, остовпіла.

— А ти-ж як?

— Так як видиш.

— Відпустили?

— Най їм так Бог гріхи на страшнім суді відпустить.

— Ти втік?

— Втік...

Ї лице її, на хвилю втіхою роз'яснене, затуляє нова хмара смутку.

— А як-же тепер?

— Або я знаю як... Як маєш що їсти, то давай, бо з голоду гину.

Жінка метнула ся до печі, відіткала затулу й по хаті повіяло запахом борщу та голубців.

— То ви ще без вечері?

— Таж видиш, що без. Не хотіло ся самій до вечері сідати.

— А діти?

— Виглядали першої зорі, а потім щось їм до голови прийшло, що тато йде. Чекали, чекали, аж поснули.

Підійшов до постелі і усьміхнув ся.

— Але-ж бо вирости, небоги. Марійка до тебе подібна, а Павлуньо такий козарлюга, що ну!

— В батька вдався, — доповіла жінка.

Погладив діти по круглих головках, зітхнув і задумався.

— Дай мені яку людську одіж, най мене діти в тім „мундурі“ не видять.

— А я й забула, що там тебе так по панськи прибрали.

Вітворила скриню і подала біле. Обмився, розчесався, вбрався і як не той став. А тоді арештантський одяг скрутив в скрутель і жбурнув в піч. Докинув сухого прута, підпалив, най горить.

— О, видиш який дим та сопух. Тьфу. А як тріщить.

З челюстий справді вилітала така хмара густого, їдкого диму, як би хата горіла, а так сильно гуділо, що аж діти збудилися.

Білими, пухкими п'ястучками протирали заспані очі та здивовано дивилися на батька.

— Тато? — питався старший.

— Тато, діти, тато, — і здіймав їх з постелі.

Хлопчик сів коло батька на ослоні, дівчинка на колінах. Зачали їсти.

— А ти, тату, де бував так довго? — питає хлопець.

— Далеко, сину, бодай там твої ноги ніколи не поступили!

А дівчинка собі:

— Хто тобі варив їсти тату?

А потім одно на перед другого:

— Мама що днини плакали за тобою.

— І я також.

— У нас є маленькі поросята.

— Такі білі, біленькі.

— А староста*) казав, що ти до нас ніколи не вернеш, — лепетіли веселими, врадуваними голосами.

— Староста, діти дурний, ви його не слухайте.

— Тато, як піде куда, то все до вас верне. Їжте, діти, борщ, бо хто борщу не з'їсть, той не дістане куті.

— Ми не хочемо куті.

— Ов! а то чому?

— Бо кутя гірка.

— Та де гірка? Кутя з медом солодка.

— А мама казали, що гірка буде кутя сего року...

*) Старостою зветь ся на Україні сільський начальник, себ то вїйт.

— Мама так вас страшила, діти, їжте. Кутя солодка.

На хвилю замовкли і їли. Жінка як в образ дивила ся на мужа... Не змарнів, тільки постарів ся тай ніби запух. Може так з вітру. Але тої сьвіжости, що перше, вже в нім нема. Тільки очі сьвітять ся, як давнійше. Як подивить ся ними, то мов би, жаром обсипав. Перед роком, на сході, як зачав говорити про волю, то з тих очий такі іскри летіли, як блискавиці, на брови нависли хмари, а голос гремів, як грім. Гарний був і страшний, такий страшний, що забрали його і замкнули як зьвіра.

— Ти чого так дивиш ся на мене? — спитав, почувши на собі її теплий погляд.

— Бо дивно мені, що ти між нами. Так ніби сон який приснив ся. Дивний сьвятий вечір.

— Дивний... Дивні тепер річи діють ся на сьвіті і не кінець тим дивам... Далеко не кінець. Як би ти виділа тих людей, що по тюрмах живцем гниють, як би ти чула які муки вони перебули, ти молила-б ся до них як до мучеників преподобних. І почав оповідати з жаром про те, що чув і видів. Мала хатина наповнилася людьми збитими, скатованими, що конали, маючи одно бажанє: волі. Зойки і стони добували

ся з тихих углів, а могучий подув гніву і мести хитав хатою, як буря деревом в лісі.

Груди підносили ся щораз висше, серця живійше били. Зіниці дітий більшали, як би хотіли відбити в собі цілий сьвіт з тим всім, чого не виділи і не могли видіти.

Нараз: „Мамо хтось іде!“ — відозвав ся хлопчина і припав до рамена батька.

Тихо...

— Тобі причуло ся дитино, — сказала мама.

— То хтось вулицею йшов.

— Заслони вікно, най не дивлять ся погані очі.

— Красше сядь собі в кут, там тебе не побачать.

Послухав, посунув ся, але спокою не мав. Щось трівогожного, незвісного ходило по під хату. Не кидали куті на стелю, діти не квокали в сінї, згасили скоро лямпу і сиділи на потемки. Оповідав їй про свою неволю, як терпів і нудьгував, поки дійшов до такого, що або вирвеш ся з того гробу, або зробиш собі смерть. Нині при сьвятім вечері меньше на них вважали, сторожі більше випили як звичайно і тепер він ту, коло неї.

— Змарнілась мені, небого, зжурилася, — говорив гладячи її рукою по лиці а голосом по серці. — Не жури ся, якось воно буде.

А вона замість слів добула сльози.

— Відсвяткую тай за кордон. А там — шукай вітра в полі. Чи на фільварку якім найму ся, чи при фабриці, вже я дам собі раду. З весною піди до нашого Михайла, най кому поле найме. Нині землі кождий потребує, то заплатить, а Михайло нашої кривди не схоче. Скажеш най на ставищу пшеницю посіє, а жито на середній, буде мав як шувар. Товару не продавай. Може Бог дасть, що прийде нове право і я верну, а тоді, знаєш, як трудно без худібки.

Говорили а час ішов. Вже й ніч минула. На дворі втихло, зьвізди висипали ся на небо, як вівці з кошари. Крізь вікно видно дерева інеєм обсріблені і дорогу, добре виїзджену, здовж села як випраний ручник простерту. При дорозі стоять хати з снігом на стріхах і осьвітленими вікнами дивлять ся на церкву на горбку між липами. З деяких курить ся дим. Так подобають на газдів в білих шапках з люльками в роті, що йдуть до церкви на всеношну. Чути, як з подвіря на подвіре хтось перебіжить, скигнуть ворота, забрешуть пси.

То від сусідів носили до пан-отця вечеру, то Іван вертає від Софії, а Микита Грім, перший в селі п'як, вертає з корчми і трафити до хати не може. Впав перед кузнею — колядує. На другім кінці села сьпівають...

* *

— Хтось йде! Чуєш? *

— Чую. Подиви ся до вікна, може пізнаєш хто.

Встромила голову в віконце.

— Соцький*) і кількох чоловіків. Христе Боже!

— Не кричи. Двері замкнула?

— Замкнула. Матінко сьвята, много-терпелива, зглянь ся на нас та на наші діти.

— Не заводи. Як прийдуть, то скажи, що в ночі хлопів до хати не пускаєш. Зрозуміла?

— Розумію. Ох доле моя нещаслива. За що ж ти мене так страшенно караєш? Ох доле!

— Не кричи, кажу, бо дітий збудиш. Чуєш, гримають, йди до дверей.

До дверей хтось справді запукав палицею тричі, як свати.

Жінка на силу промовила: „Хто там“?

*) Соцький — се селський поліціянт.

— То я, соцький, відчиніть!

— Я сама в хаті і хлопів по ночі не пускаю — відповіла набираючи відваги.

Під дверми залунав регіт.

— А дивіть, яка сьвята! А той, що з вами цілий вечір сидить, не хлоп? Ха, ха, ха!

Мовчала.

— Не відчиняй — приказує чоловік. — Най розбивають. — Сотки гадок перебігали йому по голові.

— Приказую вам відчинити іменем закону! — повторив з урядовою повагою соцький.

— А я вам, добрі люди, кажу, що по ночах хлопів не пускаю, прийдіть по дневи, а тепер мені дітей не страхайте.

— То не є жадні хлопці, то є урядові особи, розумієш, дурна бабо? А як ти нас по доброму не пустиш, то ми силою увійдемо, бо громада не може укривати острожника.*)

Їх немов хто довбнею вдарив.

— Острожник!

— Стрібуйте — відповів обиджений. — Я вас привитаю, як злодіїв, що в ночі лізуть до чужої хати.

*) Острожник — кримінальник.

— А, здоровимо вас, Сидоре зі сьвятами. Видите, ми кажемо, що хочемо з вами бачитись, а ваша жінка, не хоче нас пустити. В урядовім ділі приходимо. Пустіть!

— Не пускай, не пускай! — благала припадаючи до нього.

— А що ж? Комином вилізу, чи що? Видиш, що обступили хату. Мушу вийти.

— Ну? — наставляв соцький — пустите нас чи ні?

— Відпустіть перше своїх людей.

Чути було, як кілька хлопів перейшло подвірє і як відчинили і замкнули ворота...

Сидір підперезав ся і заложив шапку.

— Не йди. Послухай мене, не йди! — благала жінка, чіпаючи ся його ніг. — Не йди!

Відсунув її легко і відчинив двері...

Хвилю стояли мовчки. Оден в дверях другий на стежці перед хатою. Сидір широкоплечий, гордий, з очима, з котрих сиплять ся іскри, соцький скулений, несьмілий, як винуватець, палицею по снігу пише.

В хаті хлипає жінка.

— То ви по мене, як по душегуба прийшли? — сказав гордо і чекав відповіди.

Соцький мовчить.

— Як Юда Христа хочете мене урядови віддати, що-м був вашим голосом і вашими устами, що-м волі і землі хотів для вас і для дітей ваших! За тоє з облавою на мене йдете?

Гнів розпирив йому груди.

— Чи я скривдив кого хоть на волос в громаді, кажіть!

Жаль підступив до горла і давив, так що говорити не міг. Соцький відповів покірно.

— Ніхто того не каже. Кожда дитина посьвідчить, що ви були чесний господар і добрий сусід.

— То чого-ж хочете від мене? Чому поночи нападаєте на мене?

— Бо таке право. Сидоре, таке право. Ви-ж самі знаєте, що втікача вкривати не вільно, бо за то тяжко карають.

— А через що втікає, того ви не хочете знати?

— То друга річ. Ми тому не винні.

— А хто-ж, я?

— І не ви. Бог сьвятий знає.

— Бог?... Ваш дурний розум. Замість помочи мені, замість всі стати за одного, як я стояв за всіх, як гончі собаки тровите мене — подлі.

— Не сердьте ся, Сидоре. Таж ви знаєте, що робимо не з доброї волі. Власть каже.

— Най собі каже, а я вам ось що скажу. Ідїть до дому та спїть спокійно, а завтра мене в селі не буде. Добре?

Соцький мовчав, бояв ся відповісти.

— Ну як-же? Кажіть.

— Так не можна.

— Не можна?

— Ні. Люди знають, донесуть до уряду і буде біда. Збирайте ся і ходіть з нами до волости, як вам Бог милосерний раз поміг утечи, то може і другий раз допоможе. Збирайте ся!

— Так. Бог сьвятий має помагати, а ви ні, хоть я за вас тільки муки витерпів, подлі, нужденні раби. Проч мені з подвіря. Зроблю як кажу. Проч, а то мені тепер все одно — проч!

І підніс свої здоровенні кулаки, як на образі Мойсей скрижалі. Соцький глипнув хитрими, косими очами, зрозумів хвилю і не надумуючись богато, головою, як тараном вдарив Сидора в груди, хотів рівночасно обняти руками його попід сили.

Сидір йойкнув, захитав ся, але скоро знайшов рівновагу, і свою могучу руку, як довбуш палки на бубон, з розмахом спустив

на плечі соцького. І як з бубна голосний гук, так і з грудий соцького добуло ся глухе, глибоке — гу! Він перехилив ся, як той, що з берега коміть головою у воду скаче і носом заповорв у сніг.

— Крижі! Ой, крижі, переломив крижі, — верещав, качаючи ся по землі.

— Бийте його, бийте його, ой крижі, ой-ой-ой!...

Кількоро хлопських тіл счіпило ся в одну потвору, що крутила ся, ревіла і стогнала по подвірю, вимахуючи й приклякаючи на кільканацятьох ногах, вириваючи з розчіхраних голов волосє, харкаючи проклинами і кровю.

Соцький намагав ся встати і докинути свою пайку, але за кожним разом падав ще низше і кричав іще жалібнійше:

— Крижі, ох крижі, бийте, поки ще дише — крижі!

А потвора заєдно крутила ся по подвірю, як встекла, як навіжена лишаючи за собою стони, кров, клапті і кусні одежі.

До неї як чайка до філії, припадала розхрістана жінка і білими устами просила несамовито:

— Лишіть бо вбєте, лишіть. Що робите, люди, лишіть!

В хаті збудили ся діти і кричали.

Потвора котила ся від порога до воріт, тут розпала ся, як посікана гадюка.

Кількох хлопів обкрівавлених, задиханих, стояло коло купи людського мяса.

— Але-ж потвора, як звір.

— В криміналі набрав такої сили.

— Обпорядив нас, як треба.

— Дивіть ся де мої зуби, о!

— А мені палець відкусив до чиста.

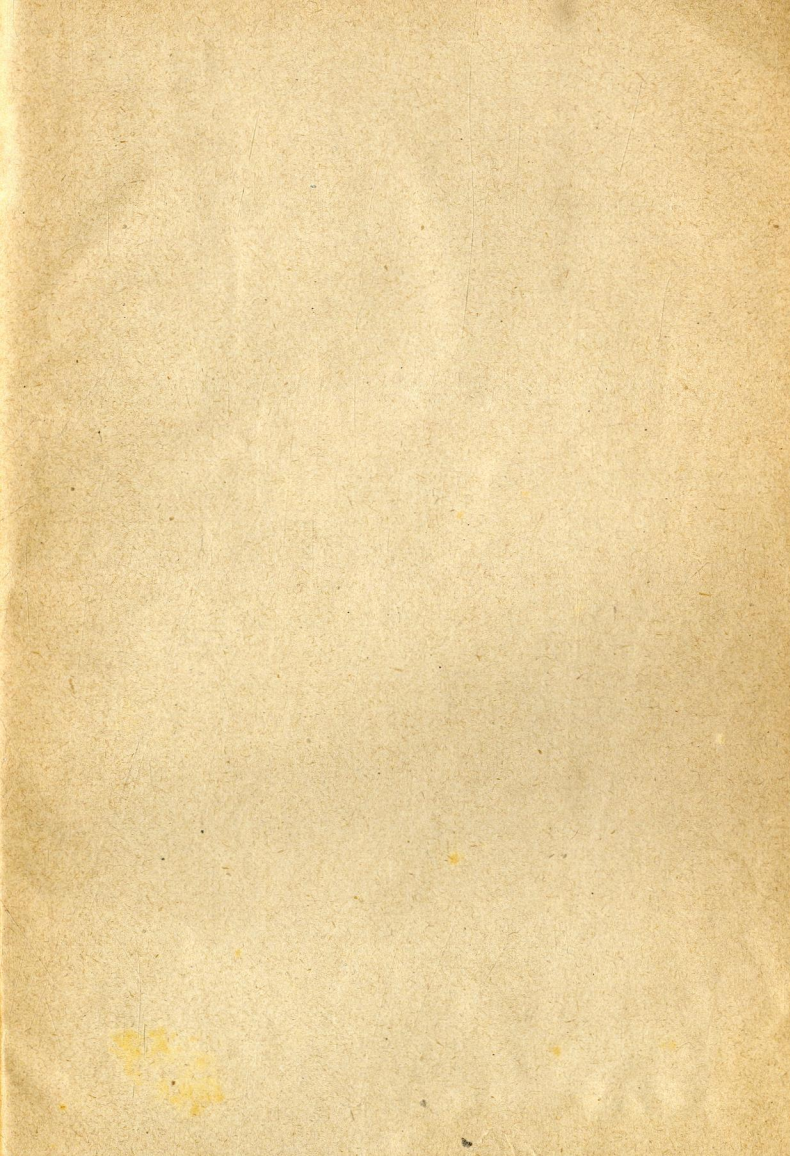
— О-о-о!

— Ой не видержу, крижі! — стогнав конаючи соцький.

* *

На небі горіли зорі. На церкві відозвав ся дзвінок. З разу легко, наче-б хто пальцем до райської брами пукав, потім сильнійше, немов би срібні кулі по церковній бани летіли, частійше і сильнійше, аж розлетіли ся чисті звуки по селі, по полях, по дібровах, звіщаючи цілому світові щасливу вість, що родив ся Христос.

За тані гроші — ціла бібліотека гарних і дуже займаючих книжок!

Купуйте, бо запас невеликий — для домашніх і читаль-
няних бібліотек

25 ріжнородних, нових книжок

лиш за 5 кор.

Як схочете купити сі книжки по книгарській ціні, то
заплатите **10 корон**.

Між тими 25 книжками є ріжні поучаючі: про політику,
про державні справи, з хліборобства, спільництва, історичні,
великі повісти і оповідання з образками, драматичні на ама-
торські представлення і т. д.

Книжки сі висилають ся за попередним надісланем
належитости 5 корон.

Для більше освічених селян і інтелігенції поручаємо
другу серію книжок. Є се переважно книжки красної літе-
ратури. Усіх, ріжних книжок є **10**. Книгарська ціна виносить
більше як 10 кор., а можна купити їх **лише за 6 корон**.
Між сими є повісти і оповідання славних сьвітових і наших
письменників, як: *М. Горького, Л. Андрєєва, А. Чехова, Б.
Ленкого, Т. Галіна* і др.

Поручаємо також серію ріжних, дуже гарних книжочок
для **молодежи**. Усіх книжочок є **10**, між ними одна знаме-
нита історична повість з життя нашої козачини — в чудовій
оправі. Сих 10 книжок коштує лиш **2 корони**.

Хто закупить усі серії книжок разом, то заплатить
замість 13 Кор., лиш Кор. 12.

Усі повисіші книжки вишлють ся лиш за попередним
надісланем грошей.

З замовленнями просимо поспішати, бо запас серій
книжок не великий, а шкода пропустити так добру нагоду,
закупити за тані гроші більше число ріжних, дуже цікави
книжок. Гроші на повисіші серії треба посилати на адре

Адміністрація „Народного Голова“

2,34 (1986)

3445

Народний Голос

найліпша і найкористніша часопись для наших хліборобів, як також для усіх Русинів. Є се більша часопись, окрашена гарними образками і містить різні користні статі про політику, про справи хліборобські, статі з нашої історії, з життя чужих культурних народів, різні користні і цікаві статі про всякі справи: наукові, поучаючі, оповідання, поезії, новини з Буковини, Галичини, України та з цілого широкого світа і т. и. А все писане в „Народному Голосі“ дуже зрозуміло, легко, приступно для кожного. — „Нар. Голос“ виходить раз на тиждень: в четвер з повістевим додатком. Така знаменита часопись, як отсе „Нар. Голос“, повинна знаходити ся в кожній руській хаті. Добра часопись, се найліпший приятель, дорадник і учитель чоловіка. А саме „Народн. Голос“ є такою газетою. Таншої і ліпшої часописи нема ніде! Сі люди, що видають „Народн. Голос“ не числять на зиски, але ходить о се, аби добру газету за-для малої передплати як найчисленнійше розповсю-днити між нашим руским народом, аби Він чатаючи, приходив чим раз до ліпшої свідомости, до красшого гаразду.

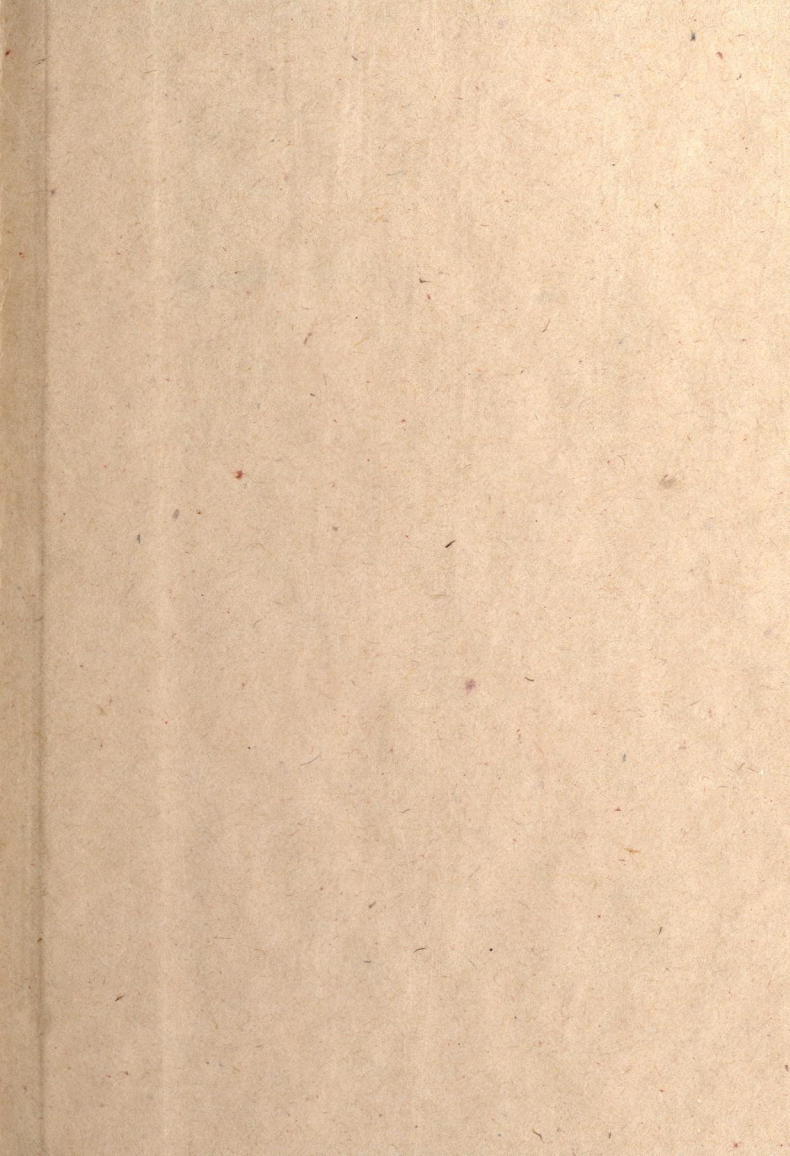
Передплата на „Народний Голос“ на цілий рік враз з повістевим додатком виносить **лиш 4 корони.**

Тож присилайте передплату на сю часопись, адресуючи так:

„Народний Голос“, Чернівці,
вулиця Панська, число 33, (Буковина).

Вір! Кожному, хто подасть свою адресу, буде вис-
лачено „Народний Голос“
через один місяць.

PA 3445 y